

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

SOL 065 Socialt arbete med drogmissbrukare

Höstterminen 2004

Verksamheter för hemlösa missbrukare i Lund - viktiga andra?

Författare: Emma Berglund

Bodil Hyltén-Cavallius

Handledare: Flemming Kristensen

Abstract

The purpose of this paper was to study the various organisations that work with drug abusing homeless people in Lund. We have tried to compare the possibilities they have to change the way the homeless people look at themselves. The organisations that we have studied are Aluma, Diakoncentralen, the shelter Piletorp and the social welfare office. The methods used to collect data were interviews with professionals and homeless people as well as reading literature. We have used Ted Goldberg's (docent in social work at the university in Stockholm) theory. He writes that you have to be a significant other to persons with deviant behaviour to be able to help them become a part of the society and to change the way they look at themselves. We believe that the outcomes of this study show that the professionals in all of the organisations can become those people.

Innehållsförteckning

Förord	4
1 Inledning.....	5
1.1 Problemformulering.....	5
1.2 Syfte.....	6
1.3 Frågor.....	6
1.4 Metod.....	6
1.5 Urval.....	9
1.6 Etik.....	9
1.7 Definition av centrala begrepp.....	10
1.8 Koppling mellan hemlöshet och missbruk	11
1.9 Fortsatt framställning.....	12
2 Hemlöshetens bakgrund.....	13
2.1 Hemlöshetens historia.....	13
2.2 Bakomliggande orsaker till hemlöshet	14
3 Teori.....	15
3.1 Stämplingsteorin.....	15
4 Analys	16
4.1 Aluma	16
4.2 Diakonicentralen.....	19
4.3 Piletorp.....	22
4.4 Socialförvaltningen.....	25
4.5 Jämförelse mellan verksamheterna	28
5 Avslutning.....	33
5.1 Sammanfattning.....	33
5.2 Slutdiskussion.....	34
6 Källförteckning.....	37
7 Bilaga	39
7.1 Intervjuguide till verksamheterna	39

Förord

Vi vill tacka samtliga intervjupersoner: Lennart Ström på Aluma, Johanna Arndt och Monica Qvennerberg på Diakonicentralen, Kristoffer Axelsson och Krister på Piletorp samt Christina Corneliusen på Socialförvaltningen. Utan er medverkan hade det inte varit möjligt att skriva denna uppsats.

Vi vill även tacka vår handledare Flemming Kristensen för det råd och stöd som vi fortlöpande fått under arbetets gång.

Emma och Bodil

Lund, hösten 2004

1 Inledning

1.1 Problemformulering

Den 27 oktober 2004 kunde man läsa i Sydsvenskan att Lund ska få minst 15 nya poliser. Dessa ska ha som huvuduppgift att intensivövervaka stationsområdet och Knut den Stores torg. Jörgen Nilsson, chef för närpolisen i centrum, säger i artikeln att han vill göra livet jobbigt för de a-lagare som brukar hålla till på parkbänkarna utanför Systembolaget på torget. Hans tanke är att ju besvärligare det är att vara missbrukare, ju mer motiverad är man att söka vård. När vi läste den här artikeln kom vi att tänka på de hemlösa i Lund som ibland håller till på Knut den Stores torg. Bara för att polisen gör deras liv ännu svårare än vad det redan är och för att polisen vill plocka bort parkbänkarna som de brukar sitta på försvinner väl inte alla deras problem? Nog ligger det väl mer bakom hemlösheten än motivationen att söka vård?

Vi har i det här arbetet valt att se hemlöshet som ett problem som skapas av en samhällig stämpling. Genom stämplingen påverkas självbilden negativt. Detta leder till avvikelse vilket sedan leder till misslyckande enligt vad Goldberg kallar för kulturella definitioner. Detta i sin tur leder till ytterligare stämpling och så är en avvikarspiral igång. Varje misslyckande är till viss del skapat av tidigare motgångare och bidrar till nästa bakslag. Vi tänkte undersöka vad de organisationer som arbetar med hemlösa missbrukare i Lund gör för att stoppa denna process. Enligt Goldberg (2000) måste man vägra bekräfta avvikarnas negativa självbild och vara *viktiga andra* för dem för att man ska kunna stoppa den negativa spiralen. Gör organisationerna detta?

Som blivande socionomer är vi båda övertygade om att vi i våra framtida yrkesroller kommer att komma i kontakt med hemlösa missbrukare. Det i kombination med att detta är en problematik som inte har tagits upp under utbildningen gör att vi tror att uppsatsämnet kommer att ge oss värdefull kunskap att ta med oss ut i arbetslivet. Vi kommer att intervjua representanter från hemlösas tidning Aluma, Diakonicentralen, härbärgat Piletorp och socialförvaltningen. Det vi kommer att titta på är positiv och negativ stämpling i organisationerna. Undersökningen kommer att ligga på en organisationsnivå.

Vi anser att detta är ett viktigt ämne att studera då det kan ge kunskaper som kan vara värdefulla i det sociala arbetet med hemlösa missbrukare. När man arbetar med socialt arbete menar vi att det är viktigt att reflektera över sin egen roll i stämplingsprocessen. Vi har valt att jämföra hur verksamheterna som arbetar med hemlösa missbrukare i Lund arbetar i

förhållande till stämplingsteorin. Vilken betydelse kan personalen ha? Kan de fungera som de viktiga andra som Goldberg skriver om? Tanken bakom att göra en jämförelse mellan verksamheterna är att vi tror att eventuella för och nackdelar tydligare kan visa sig då. Om vi enbart skulle titta på en verksamhet befarar vi att arbetet skulle bli alltför enfärgat.

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att undersöka de organisationer som aktivt arbetar med hemlösa missbrukare i Lund och se deras arbetssätt i förhållande till stämplingsteorin.

1.3 Frågor

- Vilka inslag av positiv stämpling kan vi se i organisationerna?
- Finns det något tydligt i verksamheterna som skulle kunna öka den negativa stämplingen?
- Kan personalen i verksamheterna fungera som viktiga andra för de hemlösa missbrukarna så att de kan hjälpa dem att stärka sin självbild?
- Hur hanterar verksamheterna provokationer?

1.4 Metod

I vår uppsats har vi studerat relevant litteratur och genomfört intervjuer. Vi har valt bort att göra en ren litteraturstudie då vi inte anser att vårt syfte kan besvaras genom det tillvägagångssättet. Vi har även valt bort att göra observationer. Orsaken till detta är att vi finner det alltför tidskrävande för att hinna med under den tid som vi har till vårt förfogande samt att vi anser att det är svårt att komma in i en del av verksamheterna, framförallt socialförvaltningen. Om vi hade genomfört observationer så tror vi att vi på ett djupare plan hade kunnat analysera det som sker under mötet mellan brukare och personal. Fördelen med att intervjua personalen istället för att observera verksamheten anser vi vara att intervjuer ger oss möjlighet att få med personalens egna åsikter. Deras tankar och åsikter skulle enligt oss inte ha kommit fram vid en observation. Vi tror att den metod vi har valt på ett bättre sätt ger personalen möjlighet att genom sina svar reflektera över den roll som de själva spelar i verksamheten och i den process av eventuell stämpling som sker.

Vi har gjort en kvalitativ undersökning eftersom den kvantitativa metoden omvandlar information till siffror och mängder för att sedan genomföra statistiska analyser (Holme & Solvang, 1997). Det som vi fått fram i våra datainsamlingar kan eller bör inte omvandlas till siffror. Detta gör att den kvalitativa metoden bäst lämpar sig för vårt syfte. Styrkan i att

använda den kvalitativa metoden är att det är vår tolkning och vår uppfattning av informationen som är det relevanta i analysen.

Vi har använt oss av en strukturerad intervjuguide. Denna har vi inte följt exakt utan den har fungerat som ett stöd för oss. Vi har inte varit bundna till den och alla frågor har inte behövt ställas utan har blivit besvarade ändå. En del av frågorna fanns med för att öka vår förståelse för verksamheterna och en del för att samla in fakta till uppsatsen.

Efter samtycke med intervjupersonerna har vi spelat in intervjuerna på band. Detta för att på bästa sätt kunna återge materialet. Intervjuer med tre hemlösa skedde spontant. De har själva valt att ta kontakt med oss. Vi bestämde oss för att även ta med det som framkom i dessa intervjuer för att kunna belysa organisationerna även ur de hemlösas perspektiv. Vi är medvetna om att det vi kommer fram till i intervjuerna inte gäller samtliga hemlösa och att det därför kommer att bli svårt att dra generella slutsatser. Om vi skulle intervjua dessa tre hemlösa igen om tio år är det fullt möjligt att de skulle beskriva verksamheterna annorlunda. Detta för att beskrivningar av händelser är sociala konstruktioner. De uppfattas olika vid olika tidpunkter. Hur man beskriver en tidigare händelse beror på vart man befinner sig i nuläget. (Andersson, 2000).

Vi är medvetna om att vi i uppsatsen främst kommer att söka det positiva i organisationerna. Detta har inte att göra med att vi inte tror att det finns inslag av negativ stämpling i verksamheterna utan vi tror att det är svårt att på så kort tid kunna göra en rättvis bedömning över vad som sker. Analysen grundar sig endast på det som framkommer i intervjuerna och vi ser det som naturligt att intervjupersonerna inte sitter och nedvärderar sin verksamhet. Samtliga intervjuade har varit mycket positiva till sitt arbete. Vi tror även att den process av negativ stämpling som eventuellt finns i verksamheterna sker omedvetet och att det därför skulle vara mycket svårt för oss att finna den genom enbart enstaka intervjuer per organisation. Till viss del tror vi också att positiv stämpling sker omedvetet, men att den ändå är lättare att finna i en intervju då intervjupersonerna får möjlighet att reflektera över vad de gör i det dagliga arbetet och troligtvis är mer benägna att lyfta fram det positiva som sker.

Vi har genomfört samtliga intervjuer tillsammans för att vi båda två ska kunna bearbeta materialet och försäkra oss om att vi inte missar något. Detta kan naturligtvis ha påverkat intervjusituationen. Dessutom kan det faktum att vi var två unga tjejer samt socionom-

studerande ha påverkat situationen (Thurén, 2000). De olika situationer som uppstått under intervjuerna kan också ha inverkat på resultaten:

På Aluma var situationen den att vi satt i ett litet rum tillsammans med distributionsansvarige Lennart Ström. Under intervjun kom och gick försäljare hela tiden. En del av försäljarna som kom ville vara med på intervjun vilket de gärna fick. Relationen mellan Lennart och försäljarna var god. Vi upplevde det som att alla vågade tala fritt och det är nog ingenting som inte kan sägas i den lokalen. Trots detta kan vi inte garantera att svaren från Lennart eller från de hemlösa skulle ha blivit det samma om intervjusituationen varit annorlunda.

På Diakonicentralen blev Monica Qvennerberg och Johanna Arndt intervjuade tillsammans. Monica är diakoniamordnare och Johanna är socialkurator. Vi upplevde inte att de kände sig hämmade av varandra utan vi tyckte att det verkade som att de hade en sådan relation att de kunde tala fritt inför varandra. Vi kan dock inte med säkerhet säga att de skulle ha gett samma svar om de blivit intervjuade var för sig.

Intervjun med Kristoffer Axelsson och Krister på natthärbärgat Piletorp skedde på natten då den del av verksamheten som vi var intresserade av endast har öppet mellan 19 och 09. Detta gjorde att det kändes annorlunda mot tidigare intervjusituationer. Vi pratade med dem enskilt och en två mot en situation uppstod. Den intervjuade skulle i och med detta kunna känna sig i underläge. Vår grundtanke var att undvika detta genom att intervju dem båda tillsammans men vi uppfattade att de hellre ville bli intervjuade separat så att en av dem alltid var tillgänglig för de boende.

På socialförvaltningen var vi två som intervjuade medan socialsekreterare Christina Corneliussen var ensam. Även här är vi medvetna om att detta skulle kunna leda till ett underläge för henne men vi tror inte att hon upplevde situationen så. Vi anser att den trygghet vi hade i att vara två och den mjällighet detta gav oss att se om något missades i intervjuerna fick väga upp den ojämna situation som detta eventuellt kan ha skapat.

En svårighet när det gäller att jämföra verksamheterna är att deras organisatoriska uppbyggnad är olika. På Aluma i Lund är det i princip bara Lennart som arbetar och vi har uppfattat det som att han till stor del själv väljer hur han vill lägga upp arbetet. På Diakonicentralen är det fyra som arbetar samt en husmor. Piletorp har fyra fasta nattpersonal och fyra

dagpersonal som vardera jobbar tre nätter i månaden. Socialförvaltningen är en större organisation och skiljer sig markant från resterande organisationer då de har myndighetsutövning. Trots organisationernas olikheter har vi valt att göra en jämförelse dem emellan och att inte nämnvärt gå in på olikheterna i analysen.

1.5 Urval

Vårt urval består av de organisationer som arbetar med hemlösa missbrukare i Lund. Förutom de verksamheter som vi tar upp i vår uppsats så är även *De hemlösas förening* aktiva i Lund. Orsaken till att vi har valt bort den organisationen är att vi har uppfattat att de inte arbetar på en individnivå utan på en mer strukturell nivå.

Vi har försäkrat oss om att intervjupersonerna har kontakt med hemlösa missbrukare i sitt dagliga arbete. Detta för att intervjuerna inte ska hamna på en administrativ nivå hos föreståndare som inte har någon direkt kontakt med verksamhetens brukare. En av de intervjuade på Diakonicentralen samt Lennart på Aluma är verksamhetsansvariga. Från början ville vi helt och hållet undvika att intervjua personer i chefsställning. Vi var rädda för att chefer inte skulle förhålla sig lika neutralt till organisationerna jämfört med personal som inte befinner sig i chefsposition. När det sedan visade sig att Lennart i princip är den enda som arbetar på Aluma i Lund fick vi frånga den principen. Dagtid har Piletorp ett stödboende och nattetid även ett härbärge. Det var viktigt för oss att personalen som vi intervjuade på Piletorp arbetade på natten då det var den delen av verksamheten som vi intresserade oss för eftersom den är öppen för alla hemlösa missbrukare som tillhör Lunds kommun.

Vi har kommit i kontakt med våra intervjupersoner via telefon. Vi presenterade syftet med uppsatsen och frågade ifall vi kunde få komma och intervjua någon som arbetar direkt med de hemlösa missbrukarna. Kontakten har löpt förhållandevis smidigt, det var något svårt att få tag på nattpersonalen på härbärgen, men till slut kom vi i kontakt med rätt person. De hemlösa som vi har intervjuat kom vi i kontakt med på Aluma. Det faktum att vi intervjuade dem på Aluma kan ha påverkat resultatet. Vi tror att det eventuellt kan vara så att man är mer positiv till den verksamhet man befinner sig i för tillfället.

1.6 Etik

Samtliga intervjupersoner har ställt upp frivilligt och de har blivit underrättade om uppsatsens syfte samt blivit upplysta om vilka vi är och vart vi kommer ifrån. Detta har gjort att de själva

har kunnat ta ställning till om de velat ställa upp eller inte. Vi har frågat representanterna från de olika verksamheterna om de velat ställa upp med sina namn i uppsatsen. Alla utom en har gett samtycke till detta. Han valde att endast ställa upp med förnamnet. När det gäller de hemlösa missbrukarna anser vi inte att deras namn skulle tillföra uppsatsen något och har därför valt att avidentifiera dem, vilket de informerats om.

Innan vi började med datainsamlingen var vi kritiska till att intervjua de hemlösa missbrukarna. Orsaken var att vi ansåg att deras situation är utsatt och vi var rädda för att det skulle bli en alltför stor påfrestning för dem att prata med oss. Detta ändrades dock när vi var på Aluma och genomförde intervjun med Lennart. Där skedde tre intervjuer spontant med de hemlösa försäljarna. Det var de som tog kontakt med oss och vi upplevde det som att de tyckte att det var spännande att vi intresserade oss för deras situation. Detta gjorde att vi valde att ta med även det som de berättat för oss i uppsatsen. Vi ville gärna ha med de tre spontana intervjuerna då vi anser att de bidragit med en mer nyanserad bild av hur organisationerna arbetar samt att trovärdigheten på det som vi fått fram ökar i och med att vi talat med brukarna.

1.7 Definition av centrala begrepp

För definitionen av hemlös har vi valt att använda oss av socialstyrelsens definition som de använde sig av i sin undersökning av hemlösheten i Sverige under 1999.

”Som hemlös räknas i denna undersökning person som saknar egen eller förhyrd bostad och som inte bor i något stadigvarande inneboendeförhållande eller andrahandsboende samt är hänvisade till tillfälliga boendialternativ eller är uteliggare. /.../ Det centrala är alltså att en hemlös löst bostadsfrågan på mycket kort sikt eller inte alls. Det rör sig om en situation där man inte kan ha sina tillhörigheter på en bestämd plats och har svårt att knyta några stadigvarande sociala relationer.” (Socialstyrelsen, 2000:1 sid. 20 f.)

En definition som är vanlig när det gäller vad som menas med missbruk av narkotika är att eftersom all hantering av dessa preparat är förbjuden enligt lag så definieras i juridisk mening all icke medicinsk användning av narkotika som missbruk (Hilte, 1990). En annan definition är att en missbrukare är en person som låter användningen av droger ta en sådan stor plats i individens liv att det leder till psykiska, fysiska och/eller ekonomiska problem. Missbrukaren har anpassat hela sin tillvaro till drogerna och ägnar mycket tid och tanke åt att införskaffa

dem. Det är inte omfattningen av droganvändningen som är avgörande för huruvida en individ är missbrukare eller inte utan hur användningen påverkar individens liv (Kristensen 1999). Vi har valt att använda oss av bägge ovanstående definitioner där vi anser att all illegal användning av narkotika är att ses som missbruk och där den undre definitionen i vårt fall avser alkoholmissbruk.

Självbild är enligt vår definition hur den hemlösa missbrukaren uppfattar sig själv i förhållande till sin omgivning.

Positiv stämpling definieras som allt arbete som hjälper den hemlösa missbrukaren att på ett positivt sätt förändra sin självbild. Motsatsen till detta är (negativ) stämpling vilket leder till en försämrad självbild.

De personer i avvikarnas omgivning som kan komma att spela en väsentlig roll för förändring av avvikarens negativa självbild benämner Ted Goldberg (2000) för *signifikanta andra*. Då vi anser att detta är ett svårbegripligt ord har vi istället valt att använda oss av begreppet *viktiga andra* som vi jämför med det Goldberg menar med *signifikanta andra*. Vi anser att begreppet *viktiga andra* bättre belyser personernas roll i avvikarna liv.

1.8 Koppling mellan hemlöshet och missbruk

Socialstyrelsen gjorde 1999 en kartläggning över de hemlösa i Sverige. Enligt denna undersökning fanns det 8440 hemlösa i Sverige under vecka 16 då undersökningen genomfördes (Borgny & Qvarlander, 2001). Enligt oss finns det risk för ett stort mörkertal eftersom att mätningen endast räknar dem som under mätningsveckan hade kontakt med uppgiftslämnande myndighet eller organisation. Annat tillvägagångssätt skulle eventuellt ha gett annorlunda resultat. Som mätningen utfördes nu innefattar den inte de som mycket tillfälligt är inneboende hos till exempel bekanta. Undersökningen visar att de allra flesta hemlösa uppvisade missbruksproblem, minst 70 % av dem (a.a.).

Representanterna för de organisationer som vi har intervjuat har berättat för oss att de allra flesta hemlösa som söker upp deras verksamhet har någon form av missbruk. Både på socialförvaltningen och på Piletorp sa de att det nästan uteslutande var folk med missbruksproblem som bor på härbärgen. Som vi har förstått det så är det mer undantag än regel att de hemlösa är drogfria. Detta har gjort att vi inte gått in mer på relationen mellan dessa båda. Hans Swärd

(2001) skriver att det ligger nära till hands att anta att det är hemlösheten som skapar alkoholismen och inte tvärt om. Detta skulle innebära att man inte blir hemlös på grund av missbruk utan att det kommer sedan. Då vi anser att det är en alldeles för stor fråga att studera alla de bakomliggande orsakerna som kan finnas till hemlöshet, och då vår uppfattning är att dessa är mycket individuella, har vi valt att inte belysa det djupare i vårt arbete. Vi har nöjt oss med att konstatera att hemlöshet och missbruk, enligt de vi pratat med, på ett eller annat sätt hör ihop.

1.9 Fortsatt framställning

Nästa kapitel kommer att försöka visa på hur förhållandena för de hemlösa har förändrats över tiden. Focus kommer att ligga på diskussionen om det är individuella eller strukturella orsaker som ligger bakom hemlösheten som fenomen.

I kapitel tre kommer teorin som arbetet bygger på att presenteras. Vi har valt att använda oss av stämplingsteorin som denna framställs av docenten i socialt arbete vid Stockholms universitet, Ted Goldberg. Inriktningen på teorin är vad man kan göra för att hjälpa de hemlösa att komma ur den stämpling som, vi antar, de blivit utsatta för under en längre tid och som har skapat en negativ självbild hos dem. Det som organisationerna kan hjälpa de hemlösa med har vi valt att benämna för positiv stämpling. Genom positiv stämpling menar vi att man skulle kunna hjälpa de hemlösa att förändra sin självbild till att bli mer positiv.

När läsaren har satts in i teorin är det dags för analysen som kommer i kapitel fyra. Den har vi valt att dela upp så att varje verksamhet först presenteras var och en för sig i förhållande till den stämpling vi kunnat se i verksamheterna. Efter det har vi försökt att göra en jämförelse dem emellan. Hur agerar de olika verksamheterna till exempel på provokationer? Har vi kunnat se några likheter mellan deras sätt att hantera situationerna och vad kan deras reaktioner betyda för de hemlösa?

I kapitel fem kommer de avslutande diskussionerna. En sammanfattning av de resultat som presenteras inleder och följs av en slutdiskussion där vi kommer att framföra de tankar som det här arbetet har väckt hos oss beträffande vilken hjälp det finns för de hemlösa missbrukarna i Lund.

2 Hemlöshetens bakgrund

2.1 Hemlöshetens historia

Avsikten med detta kapitel är inte att ge en heltäckande bild av hemlöshetens historia utan enbart att ge en kort redovisning av dess bakgrund. Vi börjar redovisningen 1850. Det fanns naturligtvis hemlöshet tidigare än så men det var först 1850 som hemlösheten började uppfattas som ett socialt problem. Tidigare hade man sett hemlösa som ett polisiärt ärende och de kunde sättas i fängelse. Nu började man istället att betona samhälleliga och strukturella orsaker till hemlöshet istället för att skylla på individuella orsaker. Flera välgörenhetsföreningar menade att fattigdom, alkoholmissbruk, kriminalitet, ungdomens förvildning och familjevåld skulle minska automatiskt ifall bostadsfrågan kunde lösas. Åtgärderna var till en början begränsade, men i mitten på 1800-talet inrättades härbärgen för hemlösa (Svärd, 1998).

Under 1940 och 1950 talet började den statliga och kommunala bostadspolitikerna att ta fastare form. Målet var att bygga bort bostadsbristen samt att skapa en hög sysselsättning. Folkhemmet skulle utrota hemlösheten och därmed också en mängd sociala problem. Kommunerna fick ökat ansvar för fattiga människor genom socialhjälpslagen som kom 1956. Alkoholistlagen som tidigare gällde för missbrukarna var inriktad på att skydda samhället från denna grupp av människor. 1954 ersatte nykterhetsvårdslagen den gamla alkoholistlagen. Den nya lagen innebar att missbrukarna sattes i centrum. Ett varierat anstaltssystem för missbrukare byggdes och många hemlösa kom att vistas på dessa anstalter. Även härbärgen och ungarshotell byggdes ut under denna tid (Svärd, 1998).

Under 1960- och 1970-talet fanns det en uppfattning bland de styrande att hemlösheten skulle kunna utrotas eller minimeras (Svärd, 1998). År 1965 fattade riksdagen beslut om miljonprogrammet vilket innebar att en miljon bostäder skulle byggas under en tioårsperiod (SOU 2000:14). Detta ledde till att Sverige under denna tidsperiod för första gången kunde bemästra bostadsbristen och trångboddheten. Under 1970-talet stod en del nybyggda lägenheter tomma. Sverige fick för första gången i modern tid en lägenhetsreserv och även de utslagna fick tillgång till en bostad. Institutioner och härbärgen lades i stor utsträckning ner då man ansåg att även de mest utslagna kunde klara en egen bostad om de fick tillräckligt med stöd. Under den här tidsperioden fanns det en stark kritik mot de religiösa organisationer som till exempel Frälsningsarmén och Stadsmissionen som sedan länge ordnat nattlogi åt de hemlösa. De anklagades för att förhindra kraftfulla lösningar av hemlösheten genom att de

höll de hemlösa strax över svältgränsen. Strukturella förklaringsmodeller till hemlöshet fick starkt stöd under den här perioden (Swärd, 1998).

I början av 80-talet ökade återigen antalet hemlösa (SOU 2000:14). Swärd (1998) skriver att många av de allmännyttiga bostadsföretagen hade dålig ekonomi vilket ledde till att de började neka att ta emot de hyresgäster som förväntades kunna bli ett problem. De blev med andra ord legitimt att särbehandla vissa bostadssökande. Under 1980-talet uppstod det därför nya hemlöshetsinstitutioner i storstäderna. Inte sällan ansvarade de religiösa organisationerna, som under tidigare period kritiserats, för dessa institutioner. En ny bostadsmarknad växte fram där socialförvaltningen försåg en del klienter med övergångslägenheter och träningslägenheter, så kallade sociala kontrakt (Swärd, 1998).

2.2 Bakomliggande orsaker till hemlöshet

Är det samhället eller individen som orsakar hemlösheten? De teorier som finns bakom social utslagning är ofta uppdelade mellan dessa synsätt. Den individinriktade synen innebär att intresset riktas mot enskilda individer som ofta själva anses som orsaken till dens problem. Vissa människor klarar inte av att bo i egna bostäder på grund av orsaker som personliga svagheter, psykisk sjukdom, relationsproblem till familj, släktingar och grannar, störande beteende, missbruksproblem osv. Om man har denna syn kan man ibland se de hemlösa som oskyldiga offer för sjukdom eller besvärliga barndomsförhållanden. Man kan också lägga stor vikt vid individens eget ansvar och hävda att de själva har valt sin hemlöshet eller den livsstil som förorsakat hemlösheten (Swärd, 1998). Om man intar den strukturinriktade synen så vänder man intresset mot förhållanden som t.ex. luckor i bostads- och socialpolitiken. Vilket perspektiv man väljer har betydelse för om man ska se på hemlösheten som ett litet restproblem som omfattar några få "trashankar" eller om det ska ses som ett dynamiskt problem som innefattar större grupper som kan riskera att hamna i hemlöshet (Swärd & Runquist, 2001). Vilket av de två perspektiven som för tillfället är rådande i samhället beror enligt en del forskare på vilken samhällsekonomi som för tillfället råder. Vid goda ekonomiska förhållanden betonas samhällets ansvar medan det under tider då staten har sämre ekonomi betonas alltmer den enskildes ansvar (Swärd, 2001). Vi har valt att i vår uppsats utgå från att man blir hemlös missbrukare genom en samhällig process som Ted Goldberg, docent vid institutionen för socialt arbete vid Stockholms universitet, kallar för stämpling. Goldberg anser att det är viktigt att man ser på hemlösheten som ett strukturellt problem och det synsättet kommer att genomsyra vår uppsats på grund av det teorival vi gjort.

3 Teori

3.1 Stämplingsteorin

Enligt Ted Goldberg (2000) är en grundsten i det stämplingsteoretiska synsättet att man tänker och analyserar i termer av processer som börjar i det förflutna och fortsätter förbi dagens situation in i framtiden. Vi tror att detta är en teori som på ett bra sätt kan beskriva varför man blir hemlös missbrukare. Utifrån stämplingsteorin har vi valt att studera hur de olika organisationer som arbetar med hemlösa i Lund gör för att bryta den avvikarspiral som de hemlösa missbrukarna har hamnat i till följd av stämplingen.

Stämpling är enligt Goldberg ett förlopp bestående av en lång rad negativa reaktioner som till slut har effekten att de omdefinierar individens självbild så den blir mer negativ än den varit tidigare. Detta är en process som sträcker sig över lång tid. När vi föds har vi ingen självbild utan denna skapas i relation till andra. Växelspelet mellan den enskilda och omgivningen är centralt för uppkomsten av avvikelsen. Avvikande blir man inte på grund av vissa egenskaper utan på grund av att omgivningen stämplar en person som avvikare (Ramström, 1983).

Barnets föräldrar, eller andra som det växer upp tillsammans med, är de som lägger grunden för barnets självbild och också grunden för en eventuell stämpling. Ett barn som försöker lära sig vad som är rätt och fel i ett samhälle får många tillrättavisningar. Hos dem där detta framförs på rätt sätt lär sig barnet att det bara är det som de gör just nu som är fel men att de själva annars är bra. Där detta inte fungerar lär sig barnet att det inte bara är det som det gör nu som är fel utan att det är fel på dem som människor. Det här är det första stadiet i en avvikarkarriär och det kommer barnet att bära med sig under livets gång (Goldberg, 2000).

I det andra stadiet av en avvikarkarriär beskriver Goldberg att individens negativa självbild har stärkts och i relation till samhället försöker hon få självbilden bekräftad. Genom att handla på ett sätt där individen vet hur hon kommer att upplevas så behåller hon balans i sitt sätt att se på sig själv. Om hon skulle börja agera på ett sätt som skulle leda till en positivare självbild så skulle obalans uppstå. Individen utför handlingar som hon är medveten om bryter mot samhällets normer. Människor med starka negativa självbilder har lärt sig att sådana människor som de gör oacceptabla saker. Andra människor har dömt ut henne och hon tar så småningom till sig deras dom. Individen uppfattar, enligt Goldberg, att hon förtjänar att straffas hårt och ödelägger därför sitt eget liv.

Eftersom stämpling är en process som skapas genom respons från andra, måste man ha hjälp av andra för att förändra den (Goldberg, 2000). Vi tror att det är här som organisationerna som arbetar med hemlösa missbrukare kan hjälpa till. Vad gör de för att stoppa den stämpling som har skett? Vilka stämplande delar finns i verksamheterna? Vilken positiv och negativ stämpling sker i organisationerna? Goldberg skriver att för att vi ska kunna få avvikarna att ändra sitt beteende måste vi ställa upp och vara viktiga andra för dem. Vi måste vägra att bekräfta deras negativa självbild och istället ge dem ett bemötande som gör att de kan påbörja den långa processen att förändra sin självbild. Goldberg skriver vidare att när de utslagna bemöts av positiva reaktioner försöker de genom mycket provokativa handlingar återställa ordningen så att de ska kunna behålla sin självbild. Här är det viktigt att förstå vad det är som sker så att man inte ger stämplande respons. Hur bemöter man sådant handlande i organisationerna? Kan man bli avstängd från de olika verksamheterna? För hur lång tid? Är man alltid välkommen tillbaka?

Det som vi saknar i teorin är fler konkreta exempel på hur man ska kunna stärka någons självbild samt hur man ska kunna förebygga problem. Goldberg skriver sin teori utifrån missbrukare av narkotika. Vi anser dock att teorin passar bra in på hemlöshet då hemlösa också är avvikare och många av de hemlösa är dessutom missbrukare. Goldberg refererar inte till andra författare i sin text, vilket gör att vi tror att det är han som är upphovsman till teorin på det sätt som han har formulerat den – även om detta inte står skrivet.

4 Analys

Vår analys kommer att fokusera på följande centrala begrepp: viktiga andra, relationen mellan personal och de hemlösa, hanteringen av provokativa situationer, åtskillnad mellan sak och person samt positiv och negativ stämpling.

4.1 Aluma

Aluma är en gatutidning som i huvudsak säljs i Malmö och Lund av hemlösa. Den ges ut en gång i månaden och säljs i cirka 20 000 exemplar. Genom försäljningen av tidningen ges de hemlösa möjlighet att tjäna pengar och kan på så vis själva påverka sin situation. Aluma kallar detta koncept för hjälp till självhjälp. Förutom försäljning av tidningen kan de hemlösa ibland hjälpa till med annat inom tidningen, t.ex. kuvertering och ompaketering. Aluma har ett 30-tal försäljare i Lund. De köper tidningen för 10 kronor och säljer den för 20 kronor.

Mellanskillnaden får de själva behålla. För att man ska få sälja Aluma krävs det att man inte

är synbart påverkad av droger. Man får inte heller ha någon annan inkomstbringande verksamhet samtidigt som man arbetar som försäljare. Försäljning av Aluma får inte ske på bussar, tåg, restauranger, caféer eller affärer (www.aluma.nu).

Den verksamhet som Aluma har i Lund innefattar en mycket liten lokal i centrum. Där arbetar Lennart Ström som är distributionsansvarig. Aluma har öppet sex dagar i veckan och Lennart arbetar fem av dem. I lokalen finns en disk, ett litet bord, några stolar och en termos med kaffe. Lennart säger *"vi har valt att ha kaffe ständigt och jag tigger lite bröd på Cillas bageri. Ibland samlar vi ihop någon enstaka krona så kan vi köpa smör och lite pålägg. Men det ska inte finnas varje dag för då struntar man i att fixa det på annat håll. Men ser jag en jättefrusen försäljare så har jag några varma koppen här inne som jag tar fram"*. Det faktum att lokalen är så liten gör att de som besöker verksamheten automatiskt kommer fysiskt nära varandra. Vi uppfattade det som att Lennart och försäljarna har en bra relation till varandra och det verkar som att de känner varandra väl. Detta bekräftas även av de försäljare som vi pratat med. En hemlös berättar *"hellre att vi är utan lokal bara vi får behålla Lennart. Jag tror att de andra som har varit här har nog inte gått in så mycket på det emotionella utan har sett sin plats som att stå bakom disken och sälja tidningar och inte mycket mer"*. Och Lennart säger *"Vi vårdar våra trasiga själar här inne. Det viktiga är mötena, att man får de värdena som man behöver, sen kan vi sitta var fan som helst. Jag kunde kört runt med min gamla bil och haft tidningarna i"*. Som vi upplever det så fungerar Lennart som en viktig person för försäljarna. Vi tror att han och verksamheten som sådan har goda möjligheter att stärka de hemlösas självbild genom den relation som de har till varandra. Dock anser vi att verksamhetens möjligheter till att hjälpa de hemlösa är beroende av personalen. Detta eftersom verksamheten är så liten att försäljarna blir helt utelämnad till den enda som i princip arbetar där. Om försäljarna inte blir bemött på ett bra sätt kan de inte ty sig till någon annan i personalen. Detta tror vi skulle kunna leda till att om fel person har arbetet på Aluma i Lund kan de hemlösa missbrukarna bli utsatta för negativ stämpling.

En av de hemlösa som vi pratat med säger *"Jag är stolt över att kunna tjäna mina egna pengar"*. Han pratar vidare om att han som försäljare av Aluma känner att han är del i en gemenskap. En annan hemlös pratar om att han vill få göra rätt för sig och vill betala skatt för de inkomster som tidningen kan ge honom. Goldberg skriver att det är vanligt att avvikare efter tryck från samhället försöker anpassa sig till samhället. Detta kan ske genom att man till

exempel skaffar sig ett arbete. Vi tycker att det verkar som om försäljningen av Aluma kan fungera som ett led på vägen mot att återanpassa sig till samhället.

Lennart berättar att han är noga med att ge respekt till dem som kommer. *”Även om de skriker efter respekt så ger jag dem den. De kan inte ens skrika sönder den grejen. Det är ju så att det finns två sätt att få bekräftelse/uppmärksamhet, antingen på ett positivt eller på ett negativt. Många av dem som jag har jobbat med har tidigt valt att söka negativ uppmärksamhet. Vi kan inte straffa de negativa sökarna”*. Lennart anser att man aldrig ska svara an på det negativa utan se det positiva och kontinuerligt upprepa det. Han säger att det är på det sättet som man kan förändra någonting. *”När någon lägger en kaffemugg i väggen vid sidan av huvudet på mig så kan jag ändra lite genom att säga: ’Fy fan vad fin du är. Du kunde lika gärna ha lagt den i pannan på mig. Dig tycker jag om. Jag tror på dig’*.” Detta tycker vi stämmer väl överens med det Goldberg (2000) skriver om att man ska vägra bekräfta den negativa självbilden. Genom att man förstår provokationen för vad den är kan man hjälpa till att bryta den negativa spiralen. Som exempel använder sig Goldberg av en skola i England som tog emot många problembarn. Rektorn på skolan beskriver följande:

”Om jag höll på att måla en dörr och Robert gick förbi och började kasta lera på den nymålade dörren, skulle jag svära ve och förbannelse över honom, därför att han har varit en av oss länge och det jag säger till honom är inte av avgörande betydelse. Men om Robert nyligen kommit från en hatfull skola och hans lerkastning var ett försök att kämpa mot auktoritet, skulle jag ställa mig bredvid honom och kasta lera även jag, därför att hans räddning är viktigare än dörren. Jag vet att jag måste ställa mig på hans sida, medan han får utlevelse för sitt hat för att han skulle kunna bli social...” (Goldberg, 2000, sid. 368f)

Trots det fina som Lennart säger om att man inte ska svara an på det negativa så kan man bli avstängd från verksamheten, till och med för resten av sitt liv. Lennart säger *”man kan i grova drag säga att om någon hotar mig eller slår mig så kommer han aldrig mer att få sälja en Aluma i hela sitt liv. Om någon köper en tidning härinne för 10 spänn och sedan går ut och säljer tidningen för 10 kronor till en avstängd försäljare som han vet inte får sälja så att denne sedan kan sälja tidningen för 20 spänn stängs han också av för alltid. Detta gäller även om försäljarna hotar varandra och slår varandra. Det är den tuffaste regeln”*. Enligt Lennart har hitintills inte någon blivit avstängd på livstid. Däremot så har en del blivit avstängda i 14

dagar. Detta kan ske om man som känd Alumaförsäljare beter sig på ett otillåtet sätt, till exempel genom att stjäla. Det faktum att man kan bli avstängd anser vi går lite grand emot de fina ord som Lennart tidigare sagt. Samtidigt tror vi att det är viktigt för försäljarnas möjligheter att återanpassas till samhället om det finns ordentliga och förståeliga regler som måste efterföljas. Goldberg skriver att människor med starka negativa självbilder har lärt sig att de gör oacceptabla saker. Med tanke på detta tror vi att det är viktigt att försäljarna kan uppfatta det som att de gör en bra sak både för sin egen skull och för samhällets normsystem. Med anledning av ovanstående citat från rektorn i England anser vi att när försäljarna varit inne i verksamheten ett tag borde det inte ha en avgörande betydelse för dem om de bli avstängda från verksamheten i 14 dagar. Dock tror vi att det kan ha större betydelse om man är ny och inte ännu hunnit få en relation till Lennart.

Den negativa stämpling som kan uppkomma genom försäljning av Aluma skulle kunna vara de reaktioner som man kan få som försäljare. En av de hemlösa som vi intervjuade säger att det han anser vara mest negativt med att sälja Aluma är *”att man inte ses med blida ögon av medelklass och högre klass”*. Lennart säger att det som enligt honom kan vara mest negativt med verksamheten är att man som försäljare kan bli *”beskylld för att vara påtänd när man kämpar och inte är det”*. Genom att man står ute på gatan och säljer tidningen är det enligt oss tydligt för omgivningen att man är hemlös. Vi tror att det är en utsatt situation och att försäljarna kan vara sårbara. Om de då bemöts med negativa reaktioner från omgivningen tror vi att det kan läggas till den negativa spiral som de hemlösa är inne i.

4.2 Diakonicentralen

Diakonicentralen är en verksamhet som drivs i svenska kyrkans regi. Även om verksamheten drivs av svenska kyrkan är alla välkomna, oavsett tro. På Diakonicentralen finns frukostservering, möjlighet till samtal, dusch och lättare lunch. Till frukostverksamheten kommer varje dag i snitt 30 personer. Diakonicentralen är en *”lågtröskelverksamhet”* och man är välkommen dit även om man är påverkad (www.svenskakykran.se).

Diakonicentralens verksamhet ligger i centrala Lund. Som vi uppfattade det bestod den till största delen av ett stort rum där man fikar och umgås. Personalen har egna rum som besökarna kan uppsöka för samtal eller lån av telefon. Vi intervjuade diakoniföreståndare Monica Qvennerberg och socialкурator Johanna Arndt. Monica och Johanna beskriver sig som relationsbyggare. Monica säger *”vi försöker bygga relationer med människor så att de*

alltid ska känna att de ska kunna komma hit och de ska även kunna be om hjälp utan att tappa ansiktet eller känna skam. Vi försöker fungera som en slags motkraft till det destruktiva liv de hemlösa lever". Johanna berättar att hon kan hjälpa de som kommer dit med nödvändiga kontakter om de vill. En av de hemlösa som vi har talat med tycker att Diakonicentralen är en bra verksamhet. Han berättar att han fått hjälp av personalen med att legitimera sig på banken när han blivit av med sitt bankkort. Han upplever det också som positivt att man via Diakonicentralen kan få kläder ifall man behöver det.

Johanna säger *"vi tycker att det sociala arbetet ska bedrivas nära den enskilde så vi har nära och ofta livslånga relationer".* Johanna berättar vidare att när man arbetar på Diakoncentralen blir man mycket för besökarna *"de som kommer hit har ofta bränt sina skepp med sina barn, sina föräldrar och är väldigt ensamma. Man blir mycket för dessa människor: man blir kurator, man blir storasyster, man blir lillasyster och man blir mamma och pappa. Man blir lite allt möjligt och det är okej".* Både Monica och Johanna poängterar att det ska vara lätt att få ett samtal och att det ska kännas bra. Vi tycker att det verkar som att personalen på Diakonicentralen skulle kunna fungera som de viktiga andra som Goldberg (2000) talar om, det vill säga människor som vägrar bekräfta den negativa självbilden utan reagerar på ett sådant sätt att de hjälper till att påbörja den långa processen som leder till en förbättrad självbild. Vi tycker att det verkar som att personalen på Diakonicentralen genom sina nära relationer till de hemlösa har stora möjligheter att fungera som dessa viktiga andra för dem.

Johanna betonar vikten av att ha en relation och menar att det är svårt att ställa krav ifall man inte har en stark relation. Hon säger *"när missbruk finns med i bilden så får man som socialarbetare lära sig att man ska sätta gränser och ställa krav. Men det är liksom steg fem och det är det ingen som berättar för en. Du kan ställa hur mycket krav, du kan var hur tuff som helst och sätta upp vilka regler som helst om du har en relation. Det är bara att gå till sig själv. Vilka vänner lyssnar man på? Jo de som man har en superstark relation till. De kan ju nästan omöjligt straffa ut sig, därför att man älskar dem och man förlåter dem. Man vet ju ändå att de tycker om en".* Detta anser vi kunna kopplas till det citat som står i analysen av Aluma vilket kommer från en rektor på en skola för problembarn i England. Vi tolkar det rektorn säger som att det är först när han känner eleverna och de har en relation till varandra som han kan förvänta sig att skolans regler/krav efterföljs (Goldberg, 2000). Vi tycker oss se likheter mellan hans pedagogik och den som Johanna pratar om.

Diakonicentralen har möjlighet att erbjuda viss arbetsträning. Detta har tillkommit då folk kommit till verksamheten och frågat om det inte finns något som de kan hjälpa till med. Monica säger *"det ska vara rejäla uppgifter som helst ska vara till glädje för någon annan också"*. På Diakonicentralen finns även ett antal frivilligarbetare. Monica säger *"de har missbrukat själva under många år och fått hjälp och har lyckats vända sitt liv. Nu är de drogfria och då blir det kanske ett tomrum många gånger i livet. Då har de möjlighet att komma hit"*. Goldberg skriver att då det är svårt att neutralisera samhällets normer så upplever avvikaren ett krav på att de ska försöka anpassa sig till samhället. Detta kan ske till exempel genom att man försöker att skaffa sig ett arbete. Vidare skriver Goldberg att om detta fungerar så kan det här bli en början till en omvärdering av självbilden, men om det mottas negativt så kan det bli svårare att försöka igen. Med stöd av detta anser vi att det är viktigt för självkänslan att den arbetsträning som Diakonicentralen erbjuder tas emot väl av dem som de hemlösa möter i arbetet. Om så är fallet skulle det arbete som de hemlösa utför kunna bidra till att stärka deras självkänsla.

Monica och Johanna berättar att man kan bli avstängd från verksamheten ifall man hotar eller använder våld mot dem som befinner sig där. Ett sådant beteende leder till en individuell prövning och en eventuell polisanmälan. Vi tror att det i vissa fall kan vara så att besökarna betar sig på detta sätt för att de inte vet hur de ska bemöta de positiva reaktioner som de får från verksamheten. Om så är fallet är frågan hur man bäst skulle hantera situationen. Johanna poängterar att om någon hotar henne och sedan tar tillbaka det strax efteråt så blir det naturligtvis ingen anmälan. Hon säger *"det är väldigt mycket konflikter hela tiden med människor som har så mycket ångest. Men när det blir ett riktigt hot som inte löser sig genom att man kommunicerar så gör vi en polisanmälan och då får det ha sin gång"*. Johanna säger vidare *"vi ger respekt och kräver respekt tillbaka. Vi har inga egna små lagar härinne utan vi tycker att vi lever i en demokrati, man får inte lov att hota folk eller slå någon på käften och det gäller här också. Det är väldigt enkelt. Men vi har en kristen människosyn och förlåtelsen är stor"*. Goldberg skriver att det är viktigt att man skiljer mellan sak och person när man fördömer en handling. Det skulle innebära att personalen på Diakonicentralen måste vara tydliga mot den hemlösa missbrukaren om vad det är som de reagerar på. Om så är fallet kan vi inte uttala oss om efter att bara ha gjort en intervju.

4.3 Piletorp

Piletorp är ett härbärge som drivs i samarbete med kommunen och Frälsningsarmén. Där finns 8 härbärgeplatser och 11 platser för stödboende för män. För kvinnor finns det tre platser där en är härbärgeplats och två är stödboende. De flesta på Piletorp har något slags missbruk men även icke-missbrukare är välkomna. Personal finns dygnet runt och det är alltid två som har vaken natt. Om man ska bo där mer än en natt krävs biståndsbeslut från en socialsekreterare på avdelningen för vuxna (www.lund.se).

Vi intervjuade två ur nattpersonalen på Piletorp, Kristoffer Axelsson och Krister. Krister säger *"vi uppträder som om de var våra egna gäster, man slänger inte fram maten när man serverar och de får ett bra bemötande"*. Vidare säger Krister *"jag känner dem och deras matvanor, vet om det är fil eller mjölk de vill ha"*. Detta är något som han tycker verkar uppskattas av de hemlösa. Vi uppfattar det som att personalen på Piletorp har en någorlunda god relation till dem som kommer dit. Krister berättar att han ofta blir stannad på stan av gäster som vill prata. Detta anser vi kan tyda på att de hemlösa missbrukarna kan se personalen på härbärget som viktiga personer i deras liv. Om de kan ses som så viktiga personer som dem Goldberg (2000) skriver kan vara med och påverka självbilden kan vi inte uttala oss om. Vi tror dock att möjligheten till det finns. Då det genom hela natten finns vaken personal, som gästerna kan prata med om de känner att de behöver det, skulle personalen kunna bli viktig för den enskilde om den hemlöse själv väljer att ta den kontakten.

Samtalen betonar både Krister och Kristoffer som en viktig del av verksamheten. Den som vill kan få råd gällande till exempel kontakten med handläggaren på socialförvaltningen eller bara sällskap. De finns till hands för gästerna hela natten.

När vi kom till Piletorp fick vi först en rundvandring av Krister. Han berättade hur det går till när de hemlösa missbrukarna kommer dit på kvällen. De får lämna sitt personnummer, men personalen ber inte om legitimation. En enklare yttre visitation görs och personalen tittar i medhavda väskor. Att bemötas med visitation tror vi kan upplevas som kränkande. Här har det, enligt Krister, hänt att en person upplevt det så kränkande att han vände i dörren. Vi tror att om man vid visitationen visar att man inte litar på gästerna skulle det kunna bidra till negativ stämpling. Eventuellt skulle ett resonemang kunna uppstå som går ut på att 'varför ska jag uppträda på ett visst sätt när de ändå tror att jag gör tvärt om?' På detta sätt kan man komma att ändra sitt beteende så att det passar det sätt som andra ser på en. Genom ett sådant

förlopp tror vi att individen skulle kunna omdefiniera sin självbild så att den blir mer negativ än den tidigare varit (Goldberg, 2000). En av de hemlösa som vi frågade vad han tyckte om visitationen säger *"har man rent mjöl i påsen så går det väl ändå rätt bra, men visst det är lite jobbigt"*. Han tycker ändå att han har rätt bra kontakt med dem som arbetar där. Dock berättade han att det var en ur personalen som behandlat honom nedlåtande genom att fråga honom om han inte ens kunde sitt eget personnummer.

Härbärgets består av fyra rum med två sängar i varje samt ett särskilt rum med en säng som är avsett för kvinnor. Kristoffer berättar *"vi försöker pussla så att en alkoholanvändare inte får bo med en som injicerar men vi tittar också på vad de är för typer och hur de passar ihop. Ofta känner vi dem. Det kan kännas tryggt att veta vem man delar rum med"*. Vänner som ber om att få bo tillsammans får göra det, så långt det går att ordna. En av de hemlösa som vi intervjuade säger *"hamnar man med fel person så är det inte så roligt"*. Kristoffer berättar *"visst klappar vi på fickor och visiterar väskor men gästerna vet ju ändå inte alltid vem den de sover med är och att försöka sova med någon som är påtänd och kanske har vapen är ju inte så roligt"*. Vår uppfattning är att det skulle kunna upplevas som kränkande att behöva bo tillsammans med en människa som man inte känner. Vi tycker att det är viktigt att tänka på att de hemlösa missbrukarna många gånger inte har tillgång till något privatliv eller möjlighet att kunna vara för sig själva. Vi tror att de upplever det som att de står långt ifrån samhällets normer om hur man ska leva och bo. Detta gör enligt vår uppfattning att ett härbärgeboende alltid i viss mån är stämplande. Samhällets ideal om hur en människa borde vara och leva skiljer sig antagligen från hur de som bor på Piletorp ser på sig själva. Kristoffer säger *"det är klart att i början är det naturligtvis tungt att gå in genom härbärgets dörr. Det måste ju kännas ganska misslyckande"*. Med detta menar vi att det borde påverka den enskildes självbild på ett negativt sätt att behöva gå till härbärgets. Vi tror att de som söker upp Piletorp passar in på det som Goldberg skriver om att en människa med negativ självbild upplever att det finns en låg grad av överrensstämmelse mellan sig själv och samhällets ideal om hur en människa bör vara.

För att man ska få bo på Piletorp krävs det att man följer de regler som finns. Dessa är enligt Kristoffer *"inga husdjur, inga män på kvinnornas avdelning, inga kvinnor på männens avdelning, med tanke på våra kvinnors utsatta situation så måste vi ha det så. Förutom våra öppettider så är det inte så mycket regler egentligen. Man får inte ta in vapen eller droger"*. Om man inte följer reglerna kan det leda till avstängning i upp till två månader. Dock menar

både Krister och Kristoffer att det krävs mycket för att man ska bli avstängd. Kristoffer säger *"då har man fått många chanser. Att stänga av någon är sista utvägen. Det här är ju sista instansen, det ska mycket till"*. Goldberg skriver att det är viktigt att man som avvikare får reaktioner på det som man gör för att man ska *"lära sig att bli samhällsvarelser – men reaktionerna måste klart skilja på sak och person"* (Goldberg, 2000 sid. 361). Men detta menas att det är bra att regler finns men att man måste klargöra för personen i fråga att det endast är hans handlande som fördöms och inte han själv. Detta tycker vi att man kan se att Piletorp gör då de efter avstängningen återigen låter personen i fråga ta del av verksamheten. Krister säger *"de andra gästerna ska kunna känna sig trygga. Det är även därför jag visiterar de som kommer"*. Kristoffer berättar *"det händer att man får höra, ofta i slutet av en vistelse att det var bra att vi visiterade, att ni såg till att det var lugnt och att ni sa åt honom. Det är ju människor och man vill ha det lugnt när man är trött, man vill få äta i lugn och ro utan en massa ståhej"*. Kristoffer säger vidare att det nästan bara är de som är inne i ett aktivt missbruk som har något emot reglerna och visitationen. När de sedan trappat ner missbruket kan de komma med tips om andra som de tycker att personalen borde visitera för då vill de själva ha lugn och ro.

Kristoffer säger *"det händer att om man har varit i kriminalvårdens omsorg och kommer hit så kan man ju känna att vi har en viss kontroll. Vi kräver ju att man ska uppfylla mötestider med sin socialsekreterare. Vi tolererar inte hot och våld mot andra boende här. Ibland när vi säger ifrån gör vi det ordentligt om det behövs. Det kan vara igenkännande från om man har setat frihetsberövad och de anser att detta är en anstalt"*. Vi tycker att kopplingen som en del hemlösa gör till en anstalt tydligt tyder på att negativ stämpling kan förekomma.

Om det uppstår en provokativ situation på Piletorp försöker personalen vända den och svara med humor. Både Krister och Kristoffer säger att det är svårt att provocera dem och att de är tåliga. Kristoffer säger *"man får försöka att vända på det och komma in bakvägen på något vis. Inte ryckas med i det hotfulla. Försöka lösa det med humor eller genom att man gör något oväntat"*. Detta anser vi kunna tyda på att de försöker låta bli att svara an på det negativa. Goldberg skriver om att man ska försöka se provokationen för vad den är och att detta ofta handlar om att försöka få bemötande som passar med ens negativa självbild. Vi tycker att det verkar som att personalen genomskådat detta och att de i och med det kanske kan bidra till att påbörja den långa processen med att hjälpa den hemlösa missbrukaren förbättra sin självbild.

4.4 Socialförvaltningen

Socialförvaltningen har flera olika former av hjälpinsatser för dem som står utanför bostadsmarknaden. *Förturer* vänder sig till dem som har svårt att på egen hand få ett kontrakt med hyresvärdar. Socialsekreteraren granskar skälen till förtur och försöker sedan motivera hyresvärdar att upplåta lägenheter. *Stödbostäder* innebär att socialförvaltningen hyr lägenheter i första hand och sedan hyr ut dessa till klienter i andra hand. Lägenheterna kan förmedlas till personer som på grund av sociala och/eller psykiska handikapp står utanför bostadsmarknaden (www.lund.se). Den största delen av socialförvaltningens arbete med den grupp hemlösa vi tittat på innebär enligt Christina bistånd till härbärgat Piletorp.

Socialförvaltningen ligger i centrala Lund. Vi uppfattade lokalen som en lång och steril korridor med kontor. Dess verksamhet lyder under socialtjänstlagen och har därför alltid myndighetsutövning. Detta gör det svårt att jämföra den med de andra verksamheterna. Vi intervjuade socialsekreterare Christina Corneliusen. Christina säger att hon upplever det som att hon har en bra relation till de klienter som kommer till henne. *”Många gånger är vi en trygghet. Att vi finns här och bryr oss. För många är vi ju den enda normala kontakten. Ibland när det brakar så kommer de till mig i första hand. De har inte så många andra och kommer hit. Även om jag tycker att vi har en bra relation, öppen och trevlig, så måste man hålla på gränserna. Vi är inte kompisar och ska heller inte vara det.”* Vi tycker att det är svårt att se den positiva stämpling som eventuellt sker på socialförvaltningen då de har myndighetsutövning. Trots detta tror vi att socialförvaltningen i vissa fall kan fungera som de viktiga andra som Goldberg (2000) talar om. Här tänker vi främst på det Christina berättade om att en del av hennes klienter i första hand vänder sig till henne när något händer.

Goldberg skriver att det är viktigt att arbeta med att stärka personens självkänsla för att hon ska kunna bryta sin avvikarkarriär. Detta tror vi att man i socialförvaltningens regi kan försöka göra genom samtal i olika former. Christina berättar *”vi har möjlighet att ge hjälp på olika sätt. Dels den praktiska biten med Piletorp och behandling, men vi har även så att man kan få samtalskontakt genom socialrådgivarna. De är socialpedagoger eller socionomer. De har ingen myndighetsutövning. Där kan man få hjälp med stöd. Allt från praktiska saker till att vara det här bollplanket att diskutera tankar och idéer med”*. Detta tycker vi verkar kunna vara ett sätt att stärka självkänslan. Dock säger Christina *”man kan inte ta kontakt med socialrådgivarna själv utan det är jag som beslutar om det. I allmänhet så kommer man i kontakt med socialrådgivarna efter en behandling. Det är inte så vanligt att personer som är i*

ett aktivt missbruk vill ha kontakt med dem". I och med att man inte själv kan ta kontakt med socialrådgivarna befarar vi att det skulle kunna leda till att vissa väljer bort den hjälp då de kanske inte vill komma i kontakt med någon myndighetsperson.

Den hjälp som de hemlösa missbrukarna i Lund i första hand kan få av socialförvaltningen är bistånd till härbärgat Piletorp. Det ges enligt Christina för en begränsad tid och måste efter den tiden förlängas genom en socialsekreterare. *"Ibland kan det vara svårt att få tag på dem och då kan det vara bra att bara bevilja en vecka i taget så att de måste komma hit igen. Det kan vara ett bra sätt för mig att hålla koll på hur de mår och ett bra tillfälle att prata vid."* Här tycker vi oss kunna se något som skulle kunna fungera både positivt och negativt på självkänslan. Det positiva skulle kunna vara att man känner att någon bryr sig om en och det negativa skulle kunna vara om man upplever det som kränkande att behöva "kollas upp" med jämna mellanrum.

Christina säger att det är sällan det uppstår en provokativ situation då hon anser att hon har väl hand om missbrukare. *"Om jag sitter här på rummet med någon som jag känner är på väg att spåra ut så är det första jag försöker göra att försöka få ut personen ur rummet. Skulle situationen bli värre så har vi ju larm. Men det händer väldigt sällan här. Personalen är väldigt service minded och det smittar av sig"*. Goldberg skriver att det är viktigt att man förstår provokationen för vad den är. Vi anser inte att vi kan dra några slutsatser om så sker utifrån intervjun med Christina.

Generellt sätt kan vi säga att vi saknar medel hos socialförvaltningen för att stärka individens självkänsla. Samtidigt så tror vi att det är svårt för en myndighet som är förknippad med tvång att ha den rollen. Vi har uppfattat det som att det ofta upplevs som väldigt kränkande av de hemlösa att behöva gå till socialförvaltningen för att få hjälp. En av de hemlösa som vi träffade tyckte att det var svårt att komma i kontakt med rätt socialsekreterare. Han upplevde det som att han blir hänvisad fram och tillbaka mellan olika receptioner. Christina säger att hon sällan är på sitt rum och att det bästa sättet att komma i kontakt med henne är att lämna ett meddelande på telefonsvararen. Den hemlöse ställde sig också frågande till om man som klient verkligen blir rättvist bedömd när man får träffa en assistent utan delegation istället för en socialsekreterare. Han upplevde det som att han i 30 min oavbrutet berättar för assistenten om sitt problem och att hon går ut ur rummet i 360 sekunder och kommer tillbaka med ett avslag från den som har delegation. Han tror inte att hon kan lägga fram alla aspekter på hans

problem på den korta tiden och han anser sig inte bli rättvist bedömd. Vi kan inte efter vår enda intervju med Christina uttala oss om vilka rutiner man har på socialförvaltningen i Lund och kan därför inte applicera det på stämplingsteorin.

Christina bad oss att i vårt arbete tänka på hur vi framställer socialförvaltningen. *"Ibland hör man diskussioner på tv och radio om hemlösa. Journalisterna framställer det ofta som 'Hej, hopp nu är jag hemlös och socialförvaltningen gör ingenting'. Visst är det mycket lättare att man idag kan förlora sin lägenhet, men de som man idag räknar som hemlösa har haft ett antal lägenheter. De har i de allra flesta fall haft olika former av stödlägenheter eller andra lägenheter där vi har varit inblandade, och sumpat dessa. Det är viktigt att komma ihåg. Det blir så onyanserat"*. Goldberg skriver att när stämplingsprocessen har gått så långt, som vi förmodar att den gjort för de hemlösa missbrukarna, förväntar man sig negativa reaktioner från omgivningen. För dessa människor skulle världen kännas obegriplig om man plötsligt började få positiva reaktioner från dem man kommer i kontakt med. Detta leder till vad Goldberg kallar för inkongruens och uppstår när ens självbild krockar med ens beteende. För att man återigen skall uppleva harmoni måste man antingen förändra sin självbild eller upphöra med det beteendet som skapar inkongruens. *"En individ med negativ självbild tenderar att agera på ett sådant sätt så att hon får sin negativa självbild bekräftad, hellre än att orsaka inkongruens genom att handla på ett sätt som skulle tillskriva henne en mera positiv självbild."* (Goldberg, 2000, sid. 363). Goldberg skriver att detta kan leda till mycket provokativa handlingar för att återställa ordningen. Detta tror vi eventuellt skulle kunna förklara det som Christina berättar om att de hemlösa betar sig på ett sådant sätt att de blir av med de lägenheter som socialförvaltningen tillhandahåller. Enligt Goldberg så kan man, om man förstår provokationerna för vad de är, hitta sätt att ge respons som inte stämplar vilket kan hjälpa till att vända den negativa självbilden. Vi tror att det här kan vara viktigt att tänka på när man jobbar inom socialförvaltningen. Vi tror även att det är viktigt för de hemlösa att känna att även om de blir av med en lägenhet som socialförvaltningen hjälpt dem med så är de alltid välkomna till verksamheten. Christina säger *"det är mycket som frivillighetsorganisationerna kan göra som inte vi kan göra. De har ju inte ramar som vi har. Vi måste anpassa oss efter SoL. Vi kan inte strunta i dem. Det kan de frivilliga organisationerna göra"*. Enligt vår uppfattning innebär socialtjänstlagen att socialförvaltningen har skyldighet att ta emot alla som uppsöker dem.

Viktigt att tänka på är att behöva uppsöka socialförvaltningen alltid kan innebära någon slags negativ stämpling. Detta är en process som främst tillkommer genom den kontroll som utövas. Den här processen av stämpling kan ske på tre plan. Det första planet handlar om det inre. Den enskildes egen uppfattning om att vara misslyckad för att man behöver söka hjälp. Det andra handlar om de negativa reaktioner som den enskilde kan möta av sin omgivning. Det tredje handlar om samhällets normer. Man ska inte ligga samhället till last (Starrin & Jönsson, 2001). Denna stämplingsprocess anser vi skulle kunna gälla för all kontakt man eventuellt skulle behöva ha med socialförvaltningen, hemlös eller inte.

4.5 Jämförelse mellan verksamheterna

Vi vill uppmärksamma läsaren på att vi endast har ett fåtal intervjuer att bygga våra antaganden på och att detta naturligtvis gör det svårt att dra generella slutsatser samt att vi inte kan garantera att det vi skriver gäller för all personal i respektive verksamhet. Vi har försökt analysera den empiri som vi samlat in utifrån Goldberg teori om stämpling som samhällsfenomen. Även om vi tycker oss se tendenser till både positiv och negativ stämpling i organisationerna så reserverar vi oss för eventuella missuppfattningar som kan ha uppstått mellan oss och de intervjuade.

”Självbilden växer ur summan av många stora och små händelser och reaktioner under individens hela livstid och därför krävs det lång tid att förändra dess grundläggande innehåll – även om mindre justeringar kan ske på kortare sikt.” (Goldberg, 2000, sid. 359). Som vi ser det är det de små justeringarna som verksamheterna vi studerat kan hjälpa de hemlösa missbrukarna med. Enligt oss kan man inte förvänta sig att organisationerna ska göra något så radikalt att de förändrar allt för de hemlösa missbrukarna men de kanske kan hjälpa dem att komma en bit på vägen. Det mesta av arbetet tror vi dock måste komma från den hemlösa missbrukaren själv.

Vi har upplevt det som att samtliga intervjupersoner kan fungera som viktiga andra för de hemlösa missbrukarna som de kommer i kontakt med. Vi tycker oss se att det nog är lättare för dem som jobbar på Aluma och Diakoncentralen att vara de som Goldberg skriver har möjligheten att förändra den negativa självbilden hos de hemlösa missbrukarna. Detta tror vi eftersom det är helt frivilliga verksamheter som de hemlösa inte är beroende av på samma sätt som de är beroende av tak över huvudet. Vi tror att de som inte uppskattar Aluma och Diakoncentralen väljer att inte ta del av deras verksamhet. Socialförvaltningen och härbärgat

Piletorp är starkt sammankopplade. Härbärgat rapporterar till socialförvaltningen och det krävs bistånd från socialförvaltningen för att få bo på Piletorp. Vi tror att även om man helst inte skulle vilja ha kontakt med socialförvaltningen så har en del det ändå eftersom Piletorp är det enda boende av sitt slag som finns i Lund. Även om det är så att denna kontakt inte alltid upplevs som frivillig av de hemlösa tror vi att personalen på verksamheterna skulle kunna fungera som viktiga andra för en del av de hemlösa, men antagligen inte i samma utsträckning som personalen på Aluma och Diakonicentralen.

Vår första tanke när vi började med uppsatsen var att det naturligtvis var socialtjänsten som skulle se till att alla hade en bostad. Detta grundade vi på det som står i socialtjänstlagen 4 kap 1 §: *”Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning och för sin livsföring i övrigt. Den enskilde skall genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Biståndet skall utformas så att det stärker hans eller hennes möjligheter att leva ett självständigt liv.”* Därför blev vi mycket förvånade när vi snubblade över huvudbetänkandet av socialtjänstkommittén till socialtjänstlagen 1994. *”Socialtjänstens ansvar för boendefrågor är begränsat till särskilda boendeformer för äldre /../ och bostäder med särskild service för människor med funktionshinder /../ Ansvaret för att människor har tillgång till vanliga bostäder, arbete och utbildning ligger inte hos socialtjänsten...”* (SOU 1994:139 sid. 309). Trots detta har socialförvaltningen det yttersta ansvaret för alla som vistas i kommunen. I socialtjänstlagen 2 kap 2 § står följande: *”Kommunen har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver”*.

Då socialförvaltningen har det yttersta ansvaret för kommunens invånare kan man enligt Christina inte bli avstängd från dess verksamhet. Detta skiljer sig från hur det fungerar hos de andra organisationerna som arbetar för de hemlösa missbrukarna i Lund. Aluma och Diakonicentralen har ingen skyldighet alls att ta emot någon som de inte vill. De stänger av brukarna om de bryter mot reglerna som verksamheterna satt upp. Tiden för avstängningen varierar. På Aluma blir man avstängd i 14 dagar, men det skulle också kunna bli för alltid vid hot och våld mot Lennart. En personlig bedömning görs på Diakonicentralen. På Piletorp kan de stänga av gästerna i upp till två månader, sedan är gästerna välkomna tillbaka igen. Om Piletorp har rätt att stänga av någon för alltid kan vi inte svara på. Det är enligt oss beroende på hur deras avtal med kommunen ser ut. Goldberg (2000) skriver att det inte är alla negativa reaktioner som bidrar till att öka den negativa självbilden. Detta tolkar vi som att det är bra

med tydliga regler. Goldberg skriver att människan behöver få reaktioner på det som hon gör för att hon ska kunna komma in i samhället. Här är det viktigt att avvikaren förstår att reaktionerna kommer på det som hon gjort och inte på vem hon är. Vi tror att detta skulle kunna göras i organisationerna genom att man efter ”straffet” (avstängningen) får en ny chans. Inom socialförvaltningen tror vi att detta skulle kunna visa sig genom att man alltid får en ny chans oavsett hur många man haft. Bara för att man blivit av med en stödlägenhet bör inte det innebära att man inte kan tilldelas en till, om situationen är den rätta.

Goldberg skriver att när stämplingsprocessen har gått så långt, som vi tror att den har gjort när man är hemlös missbrukare, förväntar man sig att bemötas med negativa reaktioner från de man möter. Detta grundar sig i tidigare erfarenheter. Om de hemlösa missbrukarna skulle bemötas med positiva reaktioner från sin omgivning till exempel från personalen i verksamheterna som vi har tittat på, vänds deras värld upp och ner. De kan då bete sig på ett provocerande sätt för att försäkra sig om att reaktionerna blir negativa, som de är vana vid och förväntar sig. Goldberg skriver vidare att det är viktigt att de som kommer i kontakt med avvikare kan se provokationerna för vad de är och bemöta dem på ett sätt som inte påverkar den enskildes negativa självbild. Har vi kunnat se något som tyder på att verksamheterna lyckas se provokationerna för vad de är? Vi tycker att vi utifrån intervjuerna ser att det verkar vara Piltetorp som eventuellt är bäst på detta. Med detta syftar vi till att Krister och Kristoffer berättar att de försöker bemöta provokativa situationer lugnt och med humor. Detta under förutsättning att de hemlösa inte uppfattar det som att personalen driver med dem. För då tror vi att det blir motsatt effekt. På Diakonicentralen markerar personalen genom att göra en polisanmälan när de blivit hotade. Däremot säger Johanna att man måste se till situationen och att de försöker lösa det genom kommunikation. Om gästen som hotat henne ångrar sig och tar tillbaka det så blir det, enligt Johanna, ingen påföljd därför att det lätt kan uppstå konflikter i arbetet med människor som har så mycket ångest. Christina på socialförvaltningen menar att hon är duktig på att hantera missbrukare och att det sällan uppstår en provokativ situation. Om en sådan situation skulle uppstå försöker hon avsluta besöket så fort som möjligt och få ut personen ur rummet. Då socialförvaltningen har myndighetsutövning tycker vi att det är svårt för oss att veta hur man på bästa sätt skulle kunna se provokationen för vad den är. Lennart på Aluma var ganska diffus i sin beskrivning av hur han hanterar hotfulla situationer. Det han sa var att det är lite utsatt att vara på Aluma själv ibland eftersom han arbetar med människor som för det mesta far väldigt illa i livet. Lennart menar dock att bara man känner varandra så

fungerar det bra. Han sa även att det inte finns två försäljare som han behandlar likadant. Därför tror vi att det är individuellt hur han hanterar de provokationer som uppstår.

Goldberg skriver att det verkar som att fler och fler ställer sig frågande till om det är rätt att begära total drogfrihet av utslagna människor. Han menar att man idag istället söker metoder för att kunna minska deras lidande. Detta kan bland annat ske genom att man försöker förbättra avvikarnas negativa självbild. Tanken bakom att inte kräva total drogfrihet är att om man inte kan hjälpa avvikarna till ett *"fullvärdigt liv, kan vi åtminstone stödja dem så att de kan få leva ett så drägligt liv som möjligt"* (Goldberg, 2000, sid. 370). Vi tolkar detta som att Goldberg menar att vi ska hjälpa människor fastän de inte kan förväntas upphöra med sitt missbruk. Alla har rätt till en dräglig tillvaro. Ingen av de organisationer som vi har tittat på kräver total drogfrihet av dem som tar del av verksamheten. För att man ska få sälja Aluma ska man inte vara *synbart* påverkad. Även Diakonicentralen kräver drogfrihet för att man ska få ta del av några av verksamheterna som de driver, men inte för dagverksamheten som vi har tittat på. Piletorp har som regel att man inte får missbruka inne på härbärgen men man får vara påverkad när man kommer. Gränsen går vid att man själv ska kunna ta sig till sitt rum. För att få tillgång till ett bättre boende än Piletorp finns det ett visst krav på motivation till drogfrihet från socialförvaltningen sida. Vi tycker att det är bra att man får ta del av dessa verksamheter trots att man har ett aktivt missbruk. Ingen av verksamheterna stänger av någon för att de är påverkade. Det kan upplevas som att Aluma har det strängaste kravet eftersom de hemlösa inte får sälja när de är *synbart* påverkade, men de är ändå välkomna att ta del av gemenskapen och sitta i lokalen.

De verksamheter som vi har tittat på har använt sig av lite olika hemlöshetskriterier. Det är främst de kriterier på hemlöshet som Aluma har som skiljer sig från resten av verksamheternas. För att man ska få sälja tidningen krävs att man inte har något förstahands boende. Man kan dock ha ett någorlunda stabilt boende, till exempel under flera års tid bota i en lägenhet som tillhandahålls av socialförvaltningen. Diakonicentralen är öppen för alla och anser att man i första hand är en individuell människa och i andra hand kan man ha något problem som hemlöshet eller missbruk. På Piletorp kan vem som helst komma för att sova en natt. Personalen berättade att det händer att någon som har tappat nycklarna eller blivit utkastad hemifrån kan komma och sova. Annars anser vi att det är här som gästerna är hemlösa enligt strängast definition. Att bo på härbärgen innebär enligt oss att alla andra

alternativ har provats. Socialförvaltningen kan alla besöka och det är inte bara hemlösa som Christina träffar.

En del av verksamheterna samarbetar med varandra. Piletorp och socialtjänsten är till exempel tätt sammanknutna genom att det krävs bistånd från socialtjänsten för att man ska få bo på Piletorp mer än en natt. Diakonicentralen uppger att de samarbetar med socialtjänsten framförallt på individnivå. Detta under förutsättning att deras gäster vill att de ska ha kontakt med socialtjänsten. I vintras hade de ett samarbete som kallades för "Nattugglan". Diakonicentralen fick då pengar av kommunen för att ha öppet nattetid från januari till maj 2004. Någon sådan verksamhet planeras inte för 2005. Aluma verkar mer skild från de andra verksamheterna.

Det kostar inget att ta del av socialförvaltningens verksamhet utan det är en rättighet som alla har. De andra verksamheterna har vissa avgifter som man måste betala. På Aluma betalar försäljaren tio kronor för tidningen och på Diakonicentralen kan man köpa till exempel en smörgås för tre kronor. Att sova på Piletorp kostar 60 kr per natt. Samtliga verksamheter förväntar sig att man betalar för sig. Har den hemlösa missbrukaren inga pengar erbjuder verksamheterna viss form av krita, men de förväntar sig att de hemlösa betalar tillbaka när de får pengar och verksamheterna betonar vikten av att de hemlösa ska känna att de gör rätt för sig.

De olika organisationerna har olika namn på brukarna av verksamheterna. På Aluma är de hemlösa missbrukarna *försäljare*. När de besöker Diakonicentralen eller sover på Piletorp är de *gäster*. Socialförvaltningen kallar brukarna för *klienter*. Kan det ha någon betydelse vad man kallar dem som tar del av verksamheten? Om så är fallet tycker vi att ordet försäljare tyder på att man ser på de hemlösa missbrukarna som förvärvsarbetare. De tjänar egna pengar och kan klara sig själva. Som gäst upplever vi att de hemlösa missbrukarna bjuds in att ta del av verksamheterna på organisationernas villkor. Vi tycker att ordet klient visar på maktskillnad. Detta är det ord som vi anser tyder på störst skillnad mellan de som arbetar och de som tar del av verksamheten, vilket känns ganska naturligt med tanke på socialförvaltningens uppgifter.

5 Avslutning

5.1 Sammanfattning

Syftet med vår uppsats har varit att jämföra hur de olika verksamheter som arbetar med hemlösa missbrukare i Lund gör för att förbättra de hemlösas självbild. Till detta har vi använt oss av Ted Goldbergs (2000) stämplingsteori. Det inslag av positiv stämpling som alla verksamheter har gemensamt är att de på ett eller annat sätt kan erbjuda samtal som på sikt kan stärka den enskilde. Bland det som skulle kunna bidra till negativ stämpling har vi starkast sett det faktum att man från samtliga verksamheter utom socialförvaltningen kan bli avstängd. Vi menar dock att detta inte alltid behöver vara stämplande. Om personen som blir avstängd har hunnit få en bra relation till dem som arbetar samt om verksamheterna tydligt visar att det bara är handlingen som de tar avstånd från och inte från den enskilde som person, så anser vi (med stöd av Goldbergs teori), att regler kan hjälpa den hemlöse att komma in i samhället. Om detta däremot sker på ett dåligt sätt kan organisationerna istället bidra till att de hemlösa får ännu sämre självbild än de tidigare hade.

Vi tycker oss kunna se att samtliga intervjuade skulle kunna fungera som de viktiga andra som Goldberg skriver har möjlighet att på ett positivt sätt påverka den hemlösas självbild. Dock tycker vi att det verkar som att det är lättare för personalen på Aluma och Diakoncentralen att fungera som de viktiga andra än vad det är för dem som arbetar på härbärgen eller på socialförvaltningen. Detta tror vi beror på att de två sistnämnda har en annan kontroll på dem som besöker verksamheterna.

Samtliga verksamheter tycker vi hanterat provokativa situationer på ett bra sätt. Goldberg pratar om att man ska försöka se provokationerna för vad de är, det vill säga ett sätt för avvikaren att få den negativa bekräftelse som han förväntar sig, och detta tycker vi oss till viss del kunna se i verksamheterna. På Aluma och på Diakoncentralen har vi uppfattat att man i första hand försöker lösa situationen genom att man samtalar kring det inträffande och en individuell bedömning görs. På Piletorp bemöter Krister och Kristoffer de hotfulla situationerna med humor eller genom att göra något oväntat. De är enligt sig själva svåra att provocera. Christina anser att hon har bra hand om missbrukare och att sådana situationer därför inte brukar uppstå. Om det ändå skulle bli en sådan situation försöker hon snabbt avsluta samtalet och få ut klienten från rummet. Vi tycker att det verkar vara på Piletorp som man bäst ser provokationerna för vad de kan vara.

De tre hemlösa som vi har pratat med har bara sagt positiva saker om Aluma och Diakonicentralen. Detta tycker vi inte är så konstigt då det är frivilliga verksamheter som inte har någon kontroll. Uppskattar man inte verksamheterna går man inte dit. Att vi träffade de hemlösa på Aluma bidrar ytterligare till det positiva omdömde som denna verksamhet fick av de hemlösa. Det var ingen som sa något direkt positivt om socialförvaltningen vilket inte var så oväntat. Det är alltid en viss process av negativ stämpling att behöva ha den kontakten (Starrin & Jönsson, 2001). När det gäller Piletorp var det främst visitationen som upplevdes negativt medan kontakten med personalen mestadels upplevdes som positiv.

Goldberg skriver att det är en lång och mödosam process att förändra någons självbild. Med detta anser vi att man ska vara realistisk med vad man förväntar sig att de olika verksamheterna kan göra. Vi tycker att samtliga verksamheter på ett eller annat sätt kan bidra till att denna process inleds. Dock anser vi att det största arbetet måste göras av den hemlöse själv.

5.2 Slutdiskussion

Christina berättar att hon sällan är på sitt rum. Den som vill komma i kontakt med henne gör det lättast genom att lämna ett meddelande på hennes telefonsvarare. Diakonicentralen har begränsade öppettider men säger att det under den tiden ska vara lätt att få tag på dem och få ett enskilt samtal om man så önskar. Aluma har öppet dagtid från sen förmiddag till 16.30 men stänger en halvtimme för lunch. När det är öppet kan försäljarna komma in och sätta sig och umgås om de vill. Ingen verksamhet har öppet ända fram till 19.00 då härbärgets öppnar. Vi tror att det är svårt för de hemlösa missbrukarna att anpassa sig till samhället när de inte har tillgång till ett värdigt boende där de kan vistas även dagtid. Kristoffer berättade att det tidigare fanns en verksamhet som hade öppet från det att härbärgets stängde på morgonen till det att de öppnade på kvällen. Som det ser ut idag så är de hemlösa missbrukarna hänvisade till att driva runt eller till exempel sitta på biblioteket. Vi kan inte komma på någon offentlig verksamhet där de hemlösa missbrukarna kan vistas hela dagen fram till det att Piletorp öppnar. Vi tror att det är svårt att som avvikare driva runt hela dagarna utan att bryta mot samhällets normer. Goldberg (2000) skriver att avvikare är medvetna om samhällets normer och enligt detta borde det innebära att de hemlösa missbrukarna dagligen bryter mot normer som de själva betraktar som riktiga. *"Därav följer att de egna handlingarna orsakar självförebåelse som läggs ovanpå alla de negativa reaktionerna de får av andra. Resultatet blir att de mår allt sämre."* (Goldberg, 2000, sid. 364).

Både personalen på Diakonicentralen och Christina på socialförvaltningen kommenterade att det inte är alla hemlösa som vill ha en vanlig lägenhet. Monica på Diakonicentralen sa *”det är inte alla som vill bo i två rum och kök med tvättmaskin och vad det nu är för något. Antingen så ska man bo som skräp på ett härbärke någonstans med ut på morgonen och in på kvällen och med ett regelsystem som gör det lätt att halka ur, eller så ska man klara av ett ordnat boende. Det är enorma kliv däremellan på något sätt”*. Christina berättade *”de vill ha ett eget boende men många vet att de inte skulle klara av det. Det skulle bli ett tillhåll och de skulle bli vräkta. Många behöver kanske ha ett boende med tillsyn”*.

Vår slutsats av arbetet är således att det saknas en verksamhet där de hemlösa missbrukarna kan vistas under dygnets alla timmar med personal som de kan knyta an till.

Hur ska man då lösa hemlöshetsproblematiken? Goldberg skriver att problemet aldrig kan lösas via insatser för den enskilde. Även om man skulle lyckas hjälpa alla hemlösa till ett boende så skulle problemet i sig inte försvinna. Nya människor slås ut hela tiden så länge man inte ändrar de bakomliggande orsakerna. Enligt Goldberg löses detta genom förebyggande åtgärder som stärker resurssvaga grupper och ger dem en plats i samhället. Han menar att man ska hjälpa människor innan deras avvikarkarriär har gått för långt och att man ska försöka stärka deras självbild på ett tidigt stadium. Hur detta rent konkret ska gå till tar inte Goldberg upp vilket är något vi saknar med teorin.

Även Swärd (2001) säger att för att lösa hemlöshetsproblematiken så måste vi lägga fokus på att det finns en grupp människor som har så osäkra bostadsförhållanden att de riskerar att slås ut från bostadsmarknaden. Vidare betonar Swärd att vi måste se de strukturella orsakerna bakom hemlösheten. Med en ”akutpolitik” som enbart fokuserar på dem som idag är hemlösa och inte satsar på förebyggande åtgärder finns det risker. Swärd säger:

”Det är lätt att omvandla strukturella problem till individuella defekter hos problembärarna. Vi kan inte fortsätta att hävda att alla åtgärder är av godo. Vi måste i större utsträckning diskutera åtgärdernas kvalitet och vi måste göra ordentliga utvärderingar av bl. a. härbärgesstatningar, ”tak-över-huvud-garantier” och ”soppökssatsningar”. Men eftersom hemlöshetsfrågan har så låg status som den har förekommer det i Sverige nästan inga utvärderingar av hemlöshetsatsningar värda namnet.” (Swärd, 2001, sid. 53)

Vi har inte lyckats finna någon utvärdering över vad som görs för de hemlösa i Lund. Detta behöver inte betyda att varje enskild verksamhet inte har gjort någon men det har inte förekommit någon central utvärdering. Detta är något som vi har saknat. Det har även varit svårt att få fram siffror över hur hemlöshetsproblematiken i Lund ser ut. Beroende på vilken definition man väljer av hemlösa kan resultatet variera kraftigt i en stad som har så många studenter som Lund. Om man väljer att se alla som inte har ett förstahandskontrakt som hemlösa anser vi att siffrorna blir mycket missvisande. Däremot tycker vi det verkar som om hemlösheten är ett större problem i staden än vad vi först trodde. Vi har inte lyckats hitta några tillförlitliga siffror men det verkar röra sig om ca 120 personer. Till dessa räknas dem som bor på härbärgen, stödboende eller är uteliggare.

Den skrattretande sanningen

De hade rätt.

Måste må nu.

De som tidigt såg och uppfattade en nedåtgående spiral.

Självdestruktivitets skammärke blossade upp i mina tidiga tonår.

De måste må nu.

Kuratorer, lärare, gamla klasskamrater.

Som såg i mig det avvikande,

det mörka ödesdigra,

det oundvikliga felsteget.

Han, den där, sist.

Den där i varje klass som faller/felar.

De måste må nu.

Det var inte nån av dem.

För det var han.

Just han som föll var jag.

/Tobbe (<http://www.aluma.nu/600.asp?id=1>)

6 Källförteckning

Monografier

Hilte, Mats (1990) *Droger och disciplin en fallstudie av narkomanvård i Malmö*. Lund: Studentlitteratur

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997) *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur

Kristiansen, Arne (1999) *Fri från narkotika. Om kvinnor och män som har varit narkotikamissbrukare*. Umeå: Solfjädern Offset AB

Ramström, Jan (1983) *Narkomani: Orsaker och behandling*. Falköping: Tiden/Folksam

Swärd, Hans (1998) *Hemlöshet. Fattigdomsbevis eller välfärdsdilemma?* Lund: Studentlitteratur

Thurén, Torsten (2000) *Källkritik*. Falköping: Liber

Antologier

Andersson, Gunvor (2001) *Barnen i socialt arbete-en maktlös grupp?* i Meeuwisse, A., Sunesson, S. & Swärd, H., red.: *Socialt arbete. En grundbok*. Falköping: Natur och Kultur.

Borgny, Erika & Qvarlander, Anna (2001) *Hemlösa i Sverige*. i Runquist, Weddig & Swärd, Hans (red.) *Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv och förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlssons

Goldberg, Ted (2000) *Narkotika*. i Goldberg, Ted (red.) (2000) *Samhällsproblem*. Lund: Studentlitteratur

Runquist, Weddig & Swärd, Hans (2001) *Inledning*. i Runquist, Weddig & Swärd, Hans (red) (2001) *Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv och förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlssons

Swärd, Hans (2001) *Teser och föreställningar om hemlösa och hemlöshet i dagens samhälle*. i Runquist, Weddig & Swärd, Hans (red) (2001) *Hemlöshet. En antropologi om olika perspektiv och förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlssons

Starrin, Bengt & Jönsson, Leif R (2001) *Socialtjänsten och klienterna* i Meeuwisse, A., Sunesson, S. & Swärd, H., red.: *Socialt arbete. En grundbok*. Falköping: Natur och Kultur.

Officiella tryck

SOU 1994:139; *Ny socialtjänstlag. Huvudbetänkande av socialtjänstkommittén*

SOU 2000:14; *Adressat okänd- om hemlöshetens bakgrund orsaker och dynamik*.

Socialstyrelsen (2000:1) *Hemlösa i Sverige 1999. Vilka är de och vilken hjälp får de?*

Socialtjänstlagen (2001:453)

Tidningsartikel

Orrenius, Niklas (2004) Ny polisstyrka ska jaga iväg a-lagarna. *Sydsvenskan* 041027 sid. C4

Internet

Aluma (hämtad 041207):

www.aluma.nu

Socialförvaltningen (hämtad 041207):

http://www.lund.se/templates/Page____4634.aspx

Piletorp (hämtad 041207):

http://www.lund.se/templates/Page____4641.aspx

Diakonicentralen (hämtad 041207):

<http://www.svenskakyrkan.se/lund/Diakoni/diakonic.htm>

Intervjuer

Lennart Stöm (distubunionsansvarig, Aluma, Lund) Bandinspelad intervju 16 november 2004.

Monica Qvennerberg (dikoniansvarig, Diakonicentralen, Lund) Bandinspelad intervju 15 november 2004.

Johanna Arndt (socialkurator, Diakonicentralen, Lund) Bandinspelad intervju 15 november 2004.

Kristoffer Axelsson (nattpersonal, Piletorp, Lund) Bandinspelad intervju 2 december 2004.

Krister (nattpersonal, Piletorp, Lund) Bandinspelad intervju 2 december 2004.

Christina Corneliusen (socialsekreterare, socialförvaltningen, Lund) Bandinspelad intervju 18 november 2004.

7 Bilaga

7.1 Intervjuguide till verksamheterna

Personalen:

Vilka arbetsuppgifter har du?
Viken utbildning har du och dina kollegor?
Hur länge har personalen arbetat här i snitt?

Hemlösa:

Hur många hemlösa finns i Lund? Hur många tror du är missbrukare?
Hur har ni kommit fram till den siffran?
Hur pass vanligt tror du att det är med missbruk bland de hemlösa?
Hur definierar ni begreppet hemlöshet?
Hur pass väl "känner" du de hemlösa som du kommer i kontakt med? Finns det någon personlig relation?
Upplever du att de hemlösa har förtroende för personalen. Skulle de kunna komma till er ifall de hade problem eller behövde hjälp av något slag?

Org:

Hur arbetar ni rent allmänt för de hemlösa?
Vilka uppsatta mål har ni?
Hur tror du att man på bästa sätt skulle arbeta för att hjälpa den hemlösa missbrukaren att komma ur sin situation?
Hur går det till rent praktiskt när de hemlösa kommer till er verksamhet?
Finns det några regler som de hemlösa måste följa?
Hur ser i så fall de ut?
Hur tror du att detta upplevs av de hemlösa?
Kan man bli avstängd från organisationen?
Om ja; för hur lång tid? Om Nej; Varför inte?
Är man välkommen påverkad?
Hur hanterar ni situationer som uppkommer när någon hemlös är utåtagerande?
Hur uppfattar ni att de hemlösa ser på sig själva?
Försöker ni på något vis stärka de hemlösas självbild?
Vid ja hur går det konkret till? Vid nej varför inte?
Kostar det något för den enskilda?
Är det något i verksamheten som ni uppfattar upplevs som positivt av de hemlösa?
Är det något i verksamheten som ni uppfattar upplevs som negativt av de hemlösa?
Vilken annan hjälp finns det att få för de hemlösa missbrukarna i Lund?
Övrigt att tillägga?